

Een milde man met een bewogen geschiedenis

John Schlapobersky was gastspreker op het NVGP-congres in maart. Twee jaar geleden verscheen *From the couch to the circle*, zijn handboek over groepsanalytische psychotherapie, waarin hij voortbouwt op het werk van Foulkes. Hij werkt in Londen als trainer en supervisor bij The Group Analytic Society en samen met twee anderen in eigen praktijk The Bloomsbury Group.

Door Piet Verhagen

Ik spreek met John Schlapobersky aan de vooravond van het jaarlijkse congres in een Utrechts hotel. Ik ben erg benieuwd, ik heb hem nooit ontmoet en ik ben onder de indruk van zijn handboek over groepsanalyse (Schlapobersky, 2016). Ik zie op het eerste gezicht een allervriendelijkste, oudere man. Hij vraagt naar onze vereniging. Ik vertel iets over de verandering, het kleiner worden van de vereniging, enige vergrijzing, over de goed bezochte jaarlijkse conferenties, en dat in Nederland psychotherapeuten niet altijd geschoold zijn in groepsdynamica en groepstherapie en toch groepen doen, dat we de grenzen van het lidmaatschap en de opleiding verlegd, verruimd hebben. Toch meent Schlapobersky dat het dicht in de buurt komt van wat hij uit eigen ervaring kent.

Is het bij de 'Group Analytic Society' dan niet zwaarder, meer omvattend, langer durend, zoals ik verwacht?

'Dat hangt ervan af. De training bij de Group Analytic Society is vergelijkbaar, als ik het zo hoor. Maar we hebben opleidingsinstituten, met ieder een eigen opleidingsprogramma en leden, en een training waarin nogal wat vereist is, die vijf jaar duurt. Die instituten zijn in feite voortgekomen uit de Society, maar ze zijn er niet van afhankelijk. Als mensen hun opleiding voltooid hebben,

kunnen ze volwaardig lid van de Society worden, wat de meesten ook doen. Die instituten zijn er in heel Europa.'

En wat is dan het geheim van dat succes, en waarom bijna overal en niet in Nederland?

'Dat verbaast mij ook, want welke mensen in Europa zouden nu juist meer geschikt zijn, beter in de positie zijn dan uitgerekend de Nederlanders?'

Hoezo dat?

'Omdat de Hollanders ideaal gepositioneerd zijn: tussen de protestanten en de katholieken, tussen Duitsland en Frankrijk, tussen Engeland en het continent. Zoals Brussel nu het centrum van Europa is, zo zouden jullie een heel constructieve rol kunnen spelen in internationale betrekkingen. Kleine landen kunnen een onderscheiden rol spelen, vrienden van iedereen, een speciale attitude, en jullie kennen de talen. Ik ben al sinds jaar en dag lid van de Society en vraag me al heel lang af; waar zijn de Nederlanders? We hebben jullie nodig. Er zijn maar liefst twaalf instituten in Duitsland waarvan vier belangrijke, onder andere in Berlijn en Heidelberg, ze zijn er in Zwitserland, ik zou nog veel meer kunnen noemen. En, niet te vergeten, vanuit die instituten worden belangrijke bijdragen geleverd aan de literatuur over Group Analysis. Ik weet trouwens niet of het wel eens is geprobeerd om een instituut in Nederland op te richten. Je hebt wel de EATGA, de European Association for Transcultural Group Analysis, waarin Jaak Le Roi een rol speelt, maar die instelling is niet zo gericht op training als eerste doel. Mijn passie is trainen en opleiden, ik doe dat op veel plaatsen en zou het hier in Nederland ook wel aan willen gaan. Ik denk dat we

het zo voor elkaar hebben. Zo groot zijn de verschillen niet. Ik was eerder dit jaar in Houston. Molyn Leszcz, van wie ik weet dat hij hier ook was, was daar ook. We hebben al tien jaar een zogenoemde trans-Atlantische dialoog. We bespreken een concept, bijvoorbeeld overdracht, we doen demonstratiegroepen, en telkens wordt er geconcludeerd: we doen hetzelfde, of je nu de lijn van Foulkes volgt of die van Yalom.

*'Waar zijn de Nederlanders?
We hebben jullie nodig
bij de Society'*

'Ander voorbeeld. Ook de Scandinavische landen zijn zeer succesvol. Ik vind de aanpak in Noorwegen fascinerend als het gaat om groepstherapie. Anders dan bij ons hebben ze hun olie-inkomsten niet opgemaakt, maar gebruikt om in tijden van economische vooruitgang te investeren, bijvoorbeeld in de geestelijke gezondheidszorg. In de jaren '50, '60 en '70 hadden ze net als overal gestichten, waar je tot aan je dood toe verbleef. Maar toen dat werd aangepakt, was de vraag aan psychiaters: wat is er nodig? Groepen, luidde hun antwoord. In London werden ze opgeleid in de jaren '80 en vervolgens ging een team trainingen doen in Noorwegen. In zes jaar tijd stond er een hele groep therapeuten klaar, die het opleidingsprogramma konden overnemen, wat na nog eens tien jaar een grote groep opgeleiden opleverde. Daarmee werd de ggz geheel nieuw georganiseerd; prachtig. En ook uit Noorwegen komen prachtige bijdragen aan de literatuur. Op kleinere schaal geldt dat ook voor Finland en Denemarken.'

Maar, dan nog, wat is het dan dat de groepsanalyse zo aantrekkelijk maakt, waardoor het op zo'n grote schaal lukt?

'Mijn idee daarover is dat het ongeacht verschillende culturen en populaties in feite om een kleine set van principes gaat, zonder een al dan niet esoterisch, enorm frame. Het is relatief makkelijk te leren, ook voor niet-academici. De opleiding duurt weliswaar vrij lang, maar dan heb je ook zeer bekwame mensen, die heel snel leren, vooral omdat de meesten niet al in een of ander uitgewerkt referentiekader zijn getraind. Ik heb zelf als *social worker* gewerkt met verpleegkundigen op een afdeling psychiatrie met als doelgroep patiënten met ingewikkelde comorbide (somatische) problematiek. Uitstekende groeps werkers. Ze moeten trouwens ook aan het eind van de opleiding een dissertatie schrijven; zo is ook het boek de *The Anti-group* van Nitsun ontstaan. Niet iedereen is zo goed, maar het heeft ook prachtige artikelen opgeleverd. De populariteit zit 'm in de toegankelijkheid en laagdrempeligheid. Want in feite

'In 1959 was ik de eerste blanke die onder het apartheidsregime werd opgepakt voor terrorisme'

is wat we doen *conversational*; vandaar de titel van mijn lezing: *Die gesellige groep*¹. Als je geïnteresseerd bent in hoe mensen met elkaar praten, kun je de principes overal toepassen. Ik heb vorige jaar gewerkt in Zuid-Afrika. De therapeuten die ik

ontmoette werkten met adolescenten, die als gevolg van de hiv-epidemie zijn opgegroeid zonder ouders: overweldigd door wanhoop. Het heeft me zeer getroffen: gaan zitten en praten, de basisprincipes toepassen, dat gaat zo snel, en zo goed. Ze werken in hun eigen taal, en tegelijk worden de therapeuten getraind en begeleid. In Israël, hetzelfde verhaal.'

Schlapobersky klinkt niet als een Britse naam?

'Mijn Joodse grootouders zijn uit Litouwen geëmigreerd naar Zuid-Afrika. Na de moord op de tsaar in 1881 was het voor Joden, die de schuld kregen, een zware tijd, en er kwam een enorme migratiestroom op gang. Niet iedereen kon zich veroorloven naar de VS te gaan. Er was via de havens aan de Oostzee een naar verhouding goedkope route naar London en vandaar naar Kaapstad en Johannesburg; zo'n 60.000 Joden zijn die

kant opgegaan. Er zijn nog altijd grote Joodse gemeenschappen in die twee steden. De Joodse gemeenschap heeft het op zich best goed gedaan. We hadden het ook goed. Mijn ouders waren nogal radicaal, en voelden zich niet echt op hun gemak. Zij hadden boeren willen zijn. Mijn grootouders hadden ook boerderijen gekocht, zoals de meesten dat probeerden te doen, al woonden ze er niet zelf. Maar mijn ouders kregen dat niet voor elkaar. Toen in 1948 de Nationale Partij, een fascistische partij, aan de macht kwam, werden ze bang. Afrikaans was de eerste taal van mijn moeder naast het Jiddisch, Engels kwam daarna pas. Ik groeide dus op met het Afrikaans als taal van mijn moeder en als taal van de onderdrukker; dat was erg ingewikkeld. 'Gesellig' is daarom in dit verband niet zomaar een woord.'

En waarom bent u uit Zuid-Afrika weggegaan?

'Ik ben niet weggegaan, ik ben eruit gegooid. Ik was de eerste blanke die in 1959 onder het apartheidregime werd opgepakt voor terrorisme. Ze hadden me kunnen doden, maar ik overleefde en kwam vrij op voorwaarde dat ik het land onmiddellijk zou verlaten. Ik ben pas na 23 jaar weer teruggegaan.'

Maar waarom?

'Tja, of ik dat moet vertellen, het heeft met groepsanalyse niet zoveel te maken. Ik maakte deel uit van een interracial groep schrijvers en dichters, ik was een dichter. Ik was zover nog niet, ik was 21 jaar. Maar dat was riskant, dat deden niet veel mensen, lid zijn van zo'n groep. Niemand wist dat ik gearresteerd was, je verdween. Ik ben ondervraagd, gemarteld, ik wist niet waarom. Maar niemand behoorde te werken met zwarten, dus ik was een terrorist. Ze deden

hun 'werk' aanvankelijk in het Afrikaans. Ik wendde voor het niet te verstaan, wat ze aanvankelijk niet geloofden, maar ik hield vol. Dat was voor mij een 'kleine' overwinning, ze deden het en gingen verder in het Engels; ik had iets gewonnen. En omdat ik wel degelijk verstond wat ze tegen elkaar zeiden, kon ik enigszins op hun vragen anticiperen en wist ik wat ze zochten en wat is dus niet moest zeggen. Ze zetten me op een gegeven moment het land uit, en ik kon geen Afrikaans meer spreken. Pas in 1994 toen Mandela en De Klerk ingezworen werden als president en vicepresident, Mandela sprak Engels, De Klerk Afrikaans, zagen we dat de laatste op het moment van de eed in tranen raakte. Wij, de groep mensen met wie ik naar de ceremonie keek, raakten al evenzeer geëmotioneerd, en vanaf toen kon ik het Afrikaans weer spreken; de muziek van de taal is me zeer vertrouwd.'

Wonderlijk, ontroerend, ik ben diep onder de indruk. U bent zo'n aardige, zo'n vriendelijk man. Hoe hebt u dat voor elkaar gekregen?

'Zo was ik, en ik ben het niet verloren door dat alles, ze hebben het niet kunnen afpakken. Het was een hele nare en rare ervaring. Een van de twee die zich met mij bezighielden was toen een *major*, maar later de *chief commissioner* van de veiligheidspolitie. Hij was verantwoordelijk voor de dood van velen, een sinistere *mastermind*, *clever* en meedogenloos. Ze joegen op de leden van het Afrikaans Nationaal Congres, met alle middelen die ze hadden. De andere, ik weet niet wie de ergste was, heette Theunis Swanepoel², ook een *major* in de veiligheidspolitie. Hij stond bekend als Iwan de verschrikkelijke, *brutal*; hij beval de dood van de kinderen in Soweto in 1969. Ik was maanden in hun handen.

'Men heeft mij wel eens gevraagd, toen ik mijn verhaal had verteld, hoe ik die mannen heb kunnen vergeven. Wie heeft het over vergeven, antwoordde ik, als ze hier nu voor me zouden staan, zou ik ze met mijn eigen handen vermoorden.

'Ik woon en werk in een heel andere wereld, al draag ik het met me mee. In London begon ik een centrum voor rehabilitatie van vluchtelingen die getraumatiseerd en gemarteld waren; heel wat vignettes in mijn boek komen uit dat werkveld.'

'Ik heb me intensief met de Duitse filosofie beziggehouden, met Kant en de post-kantianen'

Dat dit alles niet zoveel te maken heeft met Group Analysis is vast niet waar?

'Het mooie van Group Analysis is dat je het in zoveel verschillende culturen en bij zoveel verschillende problemen eigenlijk moeiteloos kunt toepassen. Het is zo laagdrempelig. Maar nu over het boek (Schlapoberski, 2016). Het is inmiddels een standaardboek voor training in tal van landen, en ook in de VS. Ik ben altijd geïnteresseerd geweest in concepten en schrijven. Ik heb me ook intensief met de Duitse filosofie beziggehouden, met Kant en de post-kantianen. Freuds tripartiete structuur komt niet alleen bij de Grieken vandaan maar is ook verbonden met het werk van Brentano (1838-1917), van wie hij een leerling was. Brentano zelf was via Hegel leerling van Kant³. Dat heeft me ge-

holpen om over concepten na te denken en ze ook klinisch toepasbaar te maken. Hoofdstuk vier gaat over *monologue, dialogue* en *discourse*. Dat schreef ik al in 1995 als hoofdstuk voor een boek van een van mijn mentoren. Malcolm Pines had me bekendgemaakt met het werk van John Rickman (1891-1951), een psychoanalyticus, die geschreven had over *one-body, two-body* en *three-body* psychologie. Ik zag daarin een progressie van Freud, via de objectrelatietheorie naar het werk van de groepspsychotherapie, dat ik vervolgens typeerde met de drie aanduidingen voor de gespreksvorm met het oog op hoe mensen in een groep met elkaar in gesprek gebracht worden. Ik herinner me een groep van mensen die opgenomen waren geweest en inmiddels deelnamen aan een ambulante groep. We zaten in de groepsruimte en ze keken naar buiten, naar alles wat er voorbijkwam. "Wie zijn die *aliens*, en waar zijn de normalen? Dit is onze ruimtecapsule", zegt de een. "Nee, het in onze *yellow submarine*", zegt een ander, en meteen beginnen ze te zingen, zo komen ze bij elkaar, dat is *coherence*. Toentertijd wist ik niet hoe je van het een tot het andere kwam, maar het intrigeerde me hoe dat gaat en hoe anderen te leren daarmee te werken. Het hoofdstuk is dus al vrij oud, maar de drukte van het werk verhinderde me lange tijd om het boek te schrijven. Hoofdstuk twee gaat ook over zo'n basaal concept van progressie: van relationeel, naar reflectief, naar herstellend (*reparative*). Het thema voor het congres, *longing and belonging* is eigenlijk een afgeleide van de basisconcepten (hoofdstuk 15).

'Eigenlijk is het deel 1, ik ben al halverwege deel 2. Maar ik moet opschieten, ik ben in februari dit jaar 70 jaar geworden. Ik vertrok

vrijwel direct na mijn verjaardag naar de al genoemde conferentie in Houston, maar niet alleen vanwege de conferentie. Ik wilde naar Houston vanwege de landing op de maan. In juli 1969 zat ik gevangen, en ik hoorde de volgende morgen dat er een maanlanding had plaatsgevonden. Ik probeerde vanuit mijn gevangenis naar de maan te kijken, maar zag die niet, en betwijfelde of ik de

maan ooit nog zou zien. Ik wilde naar Houston om het museum voor ruimtevaart te bezoeken en de Apollo 11-capsule te zien. Ik heb die capsule 59 jaar later met eigen ogen gezien. Ik stond er, en dat afschuwelijke regime is al lang weg! Ik besloot om mijn verhaal op te schrijven, ik kan gezien mijn leeftijd niet veel langer wachten.'

¹ Op dit punt maakte ik een nogal ongemakkelijke vergissing. Ik meende S. te moeten attenderen op een typfout. 'Die gesellige' is Duits-achtig, geen Nederlands, zei ik. Hij liet het gebeuren. Pas op weg naar huis realiseerde ik me dat het Zuid-Afrikaans moest zijn, wat zoals hierna zal blijken, nogal wat te betekenen heeft. Hij aanvaardde glimlachend mijn excuses.

² Schlapobersky noemde de namen niet alleen tijdens het interview, ik vond een hoofdstuk met de titel 'A cousin in trouble' in een boek over zijn levensverhaal waarin deze naam ook valt, en dus kennelijk niet verhuld hoeft te worden (Rosenthal, 2013).

³ Er is in de literatuur enige discussie over de vraag of en zo ja in welke mate Brentano invloed had op Freud, en of het niet veel meer een gemeenschappelijk algehele atmosfeer van denken was in die tijd (Fancher, 1977; Gyemant, 2017).

Literatuur

Fancher, R.E. (1977). Brentano's psychology from an empirical standpoint and Freud's early metapsychology. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 13, pp. 207-227.

Gyemant, M. (2017). Contrasting two ways of making psychology: Brentano and Freud. *Axiomathes*, 27, pp. 491-501.

Rosenthal, N.E. (2013). *The gift of adversity. The unexpected benefits of life's difficulties, setbacks, and imperfections*. New York: The Penguin Group.

Schlapobersky, J.R. (2016). *From the couch to the circle. Group-analytic psychotherapy in practice*. London: Routledge.
